

GÜRCİSTAN (BORÇALI) KARAPAPAKLARININ / TEREKEMELERİNİN EĞİTİM TARİHİNE DAİR*

Dr. Osman MERT*

ÖZET

“Gürcistan (Borçalı) Karapapaklarının / Terekemelerinin Eğitim Tarihine Dair” adlı bu çalışma esas itibarıyla bugün Gürcistan topraklarında yaşayan ve nüfusları yaklaşık 550.000’i bulan Karapapak Türkleri’nin geçmişten günümüze eğitim kurumları, 2002 yılı itibarıyla okul, öğrenci ve öğretmen sayıları ve bu okullarda okutulan dersler hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Bugün Gürcistan topraklarında yaşayan ve “Karapapak”, “Karapapah”, “Terekeme”, “Borçalı”, “Kazak”... adlarıyla bilinen Türk boyunun kökeni ve tarihi hakkında farklı görüşler mevcut olmakla birlikte konuyla ilgili kaynaklar¹dan hareketle: “Karapapaklar’ın bu topraklarda yüzyıllardan beri yaşadıkları; büyük bir kısmının Selçuklular’ın Gürcistan’ı fethinden önce, bir kısmının ise, Selçuklular’ın Gürcistan’ı fethiyle birlikte Müslümanlığı kabul ettiği ve bu sebeple de Kıpçak ve Oğuz Türkleri (Türkmenler) arasında bir kaynaşmanın yaşandığı; Karapapak / Terekeme diye adlandırılan boyun da bu kaynaşma sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca Selçuklu akınlarıyla başa çıkamayan ve Selçuklu hâkimiyetini kabul etmek istemeyen Gürcü krallarının bölgeye savaşı ve akıncı olarak getirdikleri “Kıpçaklar”ın da bölgenin Türkleşmesindeki ve Karapapaklar’ın oluşumundaki rolü göz ardı edilmemelidir.

* Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında sürdürülen “Gürcistandaki Türklerin Dünü ve Bugünü (Bap: 2002/163)” başlıklı proje çerçevesinde hazırlanmıştır. Araştırma sırasındaki katkılarından dolayı Proje yürütücüsü Yard. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ’a, Prof. Dr. Valeh HACILAR’a, Dr. Murat YAKAR’a, Dr. Fahri HACILAR’a, Prof. Dr. Nevruz BAYRAMOV EMİRASLANOĞLU’na, Doç. Dr. Yakup BAYRAMOV’a, Bolnisi Bölge Vali Yardımcısı Zahid İBRAHİMOV’a, Gürcistan Parlamentosu Milletvekili Ramiz BEKİROV’a, Ali HESENOV’a, Namaz GEREKOV’a, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğüne, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dekanlığına, Tiflis Pedagoji Üniversitesi Rektörlüğüne, Borçalı Azerbaycanlı Ziyalılar Birliğine teşekkür ederim.

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

¹ Karapapaklar’ın kökeni, tarihi, bugünkü Gürcistan arazisine gelmeleri, kültür ve medeniyetleri hakkındaki farklı görüşler ve ayrıntılı bilgi için bk.: ALYILMAZ, Semra, Borçalı (Gürcistan) Karapapaklarının/Terekemelerinin Tarihine Dair, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl 8, S. 43, Ankara, 2002, s. 288-291.

Gürcistan'da bugün Karapapaklar'ın / Terekemeler'in yaşadığı coğrafya, tarihî ticaret yolu üzerinde yer alması, farklı kültürlerin ve medeniyetlerin kavşağında bulunması, Kafkaslar'dan Anadolu'ya / batıya geçişte son derece stratejik bir noktada olması, farklı etnik grupları üzerinde barındırması gibi birçok iç ve dış nedenden tarihin her döneminde (bir kısmı bölgeyi ele geçirme uğruna yapılan, bir kısmı ise dinî nitelik arz eden) sayısız savaflara, mezhep çatışmalarına ve etnik mücadelelere sahne olmuştur. Dolayısıyla Karapapak Türkleri de tarihin her döneminde ya söz konusu olayların bizzat içinde yer almak zorunda kalmış, ya da farklı seviyelerde etkilenecek bu coğrafyada yaşamının bedelini ağır ödemiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Gürcistan, yaşadığı olaylar neticesinde zayıf düşmüş ve 12 Eylül 1801 yılında yapılan bir referandumla Türkler için birçok problemi beraberinde getiren Rusya ile birleşme kararı almıştır.

XX. yüzyılın başlarında Rus-Gürcü hâkimiyeti altındaki tarihî Karapapak yurdu Borçalı, Lüksenburg, Borçalı ve Başgeçit adlarını taşıyan üç bölgeye ayrılır. Bu bölgeler içinde de iller ve ilçeler oluşturulur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Gürcistan'ın bağımsızlığını 1991 yılında ilan etmesiyle birlikte, bu bölgede yaşayan ve nüfusu yarım milyonu aşan (yaklaşık 550.000.000) Karapapak Türkü de huzura kavuşur. 200 bine yakını bugün Borçalı bölgesinde; diğerleri ise, Karayazı, Başgeçit, Tiflis... vd. bölgelerde yaşayan Karapapak Türkleri²'nin kültürlerini koruyabilmelerinde, geliştirebilmelerinde önemli derecede rol oynayan etkenlerden biri de Türkçe eğitim öğretim verilen Türk okullarıdır.

Gürcistan Merkezî Devlet Arşivi ve Gürcistan Merkezî Devlet En Yeni Arşivi'nin kayıtlarında konuyla ilgili yer alan belgelerde, bölgedeki Türk okulları, bu okullarda görev yapan idareciler, öğretmenler ve öğrencilerle ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Arşiv belgelerinin dışında konuyla ilgili bilgilere Şureddin MEMMEDLİ, Memmed SARVAN, Nesimi ENVERLİ, İlyas ADIGÖZELLİ, İrade GARACALI, Müşfik ÇOBANLI, Mahal MEMMEDLİ, Vahid ÖMERLİ, Bağır BAĞIROV, Valeh EHMEDOV, Emrulla PAŞAYEV, Gülnare GOCAYEVA-MEMMEDOVA'nın bazı eserleri³nde; Dağlar Derde Düşse, Borçalıdan Keçen Yollar, Pedagoji Dedigatlar, Pedagoji Universitet Heberleri, Elin Sönmez Ziyası, Elmî Ahtarışlar, Üç Esrin Yol Yoldaşı, Genclik, Ana Sözü, Azerbaycan Mektebi, Elm ve Heyat, Hezer Heber, Dan Ulduzu, Molla Nesreddin vd. degilerde ve Azerbaycan Müellimi, Şergî Rus Gezeti, Gürcüstan, Yurddaş, Borçalı, Yeni Kend, Sovet Gürcüstanı gibi birçok gazetede rastlamak mümkündür.

IX.-XIII. yüzyıllarda İslâmî Türk medeniyeti özellikle Tiflis, Hunan, Dmanis gibi yerlerde Nizamiye Mektepleri gibi okullar ve bu okullarda görev yapan medrese hocalarından Ebu Mehemed Hesenli Tiflisli, Hübeyş Tiflisli, Marağa

² bk. ALYILMAZ, Semra, Borçalı (Gürcistan) Karapapaklarının/Terekemelerinin Tarihine Dair, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl 8, S. 43, Ankara, 2002, s. 288-291; Konuyla ilgili diğer kaynaklara Bibliyografya'da yer verilmiştir.

³ Söz konusu eserler "Bibliyografya"da yer almaktadır.

Rasathanesi'nin alimlerinden Fehreddin Hilatlı-Tiflisî vb. sayesinde büyük bir gelişme gösterir.

XVIII.-XIX. yüzyıllarda önde gelen aileler, çocuklarını İran, Irak, Mısır, Anadolu gibi bölgelere göndererek onların hem dinî bilgileri hem de çağdaş bilimleri öğrenmelerini sağlamışlardır. XIX. yüzyılda Gürcistan'daki Türk okullarında başta Rus dili olmak üzere, temel dinî bilgileri içeren dersler ve Azerbaycan Türkçesi okutulur.

Tiflis'te 1875 yılında Müftü Hüseyin Efendi Gayıbzade'nin, 1880'de Azerbaycanlılar Heyriyye Cemiyeti'nin, 1883'te Keşkül Gazetesi'nin Redaktörü Celal ÜNSİZADE'nin, 1902'de gazeteci Mehemmedağa ŞAHTAHTILI'nin, 1905'te ünlü yazar Celil MEMMEDGULUZADE'nin, 1907'de İran Başkonsolosluğu'nun açtıkları özel okullar Gürcistan Türkleri'nin eğitim problemlerinin çözümüne önemli ölçüde katkı sağlamıştır⁴. Bu okullar dışında özellikle Borçalı'da bölgenin aydın kişileri evlerinde isteyenlere okuma yazma dışında birtakım temel dinî bilgileri de öğretirler. "Ev Tahsil Ocakları" olarak adlandırılan bu kişisel eğitim merkezleri de Türk kültürünün korunmasında ve gelişmesinde önemli bir görev üstlenmiştir.

1847 yılında Rus Çarlığı'nın politikaları çerçevesinde Tiflis'te Eliyye (Şia) Mektebi (50 öğrenciyle) açılır. Müdürlüğünü Nikolay HANIKOV'un yaptığı okulda Rusça derslerini İvan GRİGORYEV, din derslerini de Tebriz'den gelerek Tiflis'te eğitim almış olan Fazilhan ŞEYDA yürütür. Bu gelişmenin ardından aynı politikalar çerçevesinde 1849 yılında da Tiflis Ömeriyye (Sünnî) Mektebi açılır. Bu okullarla ilgili bütün kararlar Çarlık Rusyası'na bağlı eğitim kurumları tarafından verilmesine rağmen⁵, Eliyye Mektebi Tiflis'teki Eliyye Mescidi imamına, Ömeriyye Mektebi de Ömeriyye Mescidi'nin Müftülüğü'ne bağlıymış gibi görünür. Her iki okulda da Rus Dili, Tatar Azerbaycan Dili, Fars Dili, Arap Dili, Coğrafya, Tarih, Matematik, Rus Hukuku, ve Anayasa Hakkında Genel Anlayış, Din Dersi, Hüsnuhat dersleri okutulur.

Sadece erkek öğrencileri kabul eden Eliyye ve Ömeriyye Mektepleri'nde 1860 yılında toplam 78 öğrenci eğitim öğretim görür. Tiflis Eliyye ve Ömeriyye

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. GOCAYEVA-MEMMEDOVA, Gülnare, Gürcistan Azerbaycanlılarının Tehsili Tarihi, Tiflis, 2002, s. 7-8.

⁵ Konuyla ilgili olarak Ömer Faik NEMANZADE hatıralarında şunları kaydetmektedir: Okullardan biri Eliyye (Şia), diğeri ise Ömeriyye (Sünnî) okulu idi. Okulların adlarından da anlaşıldığı gibi Çarlığın onları hangi maksatla açtığını söylemeye bile ihtiyaç yoktur... Şeyhülislam ve Müftü'nün Türk okulları üzerinde boş, kuru (herhangi bir bilgi değeri taşımayan) adları bulunmaktadır. Okulların programları, öğretmenlerin tayini, diploma, bütçe... hepsi Kafkas Maarif Müdürlüğü'nün elinde idi. bk. NEMANZADE, Ömer Faik, Seçilmiş Eserleri, Bakü, 1992, s. 401.

Mektepleri'nde yıllara göre görev yapan idarecilerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin adları da Gürcistan Merkezî Devlet Arşivi'nde yer almaktadır⁶.

31 Aralık 1920 tarihinde Gürcistan Türk Mektepleri Sorumlusu Mirze Rza ELİZADE'nin teklifiyle Ömeriyye Mektebi'nin adı Şeyh Nizami olarak değiştirilir. Daha sonra her iki okul da Tiflis'te Meydan Mahallesi'nde bulunan 95 Sayılı Mektep ile, 1935 yılında ise 97 Sayılı Mektep ile birleştirilir.

Tiflis'te yer alan bir başka Türk okulu da Türkler'in en fazla yoğunlaştığı mahallelerden biri olan Harpuh Mahallesi'ndeki Puşkin Mektebi'dir. 1902 yılında Gürcü, Ermeni ve Azerbaycan-Türk Dili Bölümleri'yle öğretime başlayan okul, 1913 yılında "Türk Okulu statüsü" alır ve 1919 yılında da adı "Sedi" olarak değiştirilir. 1921-1922 eğitim öğretim yılında adı 97 Sayılı Mektep olarak değiştirilen okula, daha sonra Mirze Feteli AHUNDOV'un doğumunun 120. yılı olan 1931 yılında "Mirze Feteli Ahundov" adı verilir. Ardından 1934-1935 eğitim öğretim yılında da Gürcistan'daki Türk okulları 97 Sayılı Mekteple birleştirilir. 1938 yılında "Mirze Feteli Ahundov 97 Sayılı Orta Mektebi" olarak değiştirilen okulun adı, 1949 yılında da "Mirze Feteli Ahundov 73 Sayılı Azerbaycan Mektebi" olarak değiştirilir.

Tiflis'te bugün de eğitim öğretim hayatına devam eden
Mirze Feteli Ahundov 73 sayılı Azerbaycan Orta Mektebi
(Fotoğraf: Dr.Cengiz ALYILMAZ)

⁶ bk.GOCAYEVA-MEMMEDOVA, Gülnare, Gürcistan Azerbaycanlılarının Tehsili Tarihi, Tiflis, 2002.

Tiflis'te Türkler'e ait diğer okullar ya da bölümler ise şunlardır:

Kazan Tatarları için 98 Sayılı Mektep (1921-1935), Vera Mahallesi'nde Sabir (adlı okul) (1919-1921), 96 Sayılı Mektep (1921-1935), Tiflis Türk Pedagoji Teknikumu (1925-1939), Tiflis Ermeni-Azerbaycan Muallimler Enstitüsü (1939-1942), Tiflis Devlet Pedagoji Enstitüsü'nde Azerbaycan Türk Giyabî (Yaygın Eğitim) Hazırlık Şubesi (1934-), Tiflis Devlet Üniversitesi Dil-Edebiyat, Fakültesi'nin Azerbaycan-Türk Bölümü (1936-), 64 Sayılı Mektep bünyesinde açılan Azerbaycan Şubesi (1957-).

Gürcistan'daki en eski Türk okullarından biri de Gızılhacılı Mektebi'dir. Gızılhacılı bugün Marneuli Rayonu içerisinde yer alan en eski Türk yerleşim yerlerinden biridir. Gızılhacılı Mektebi, 1877 yılında bölgede açılan ilk resmî okuldur. Bölge halkı o tarihe kadar eğitim öğretim ihtiyacını ya dışarıya giderek ya da özellikle Borçalı'da okuma yazma dışında birtakım temel dinî bilgilerin de öğretildiği yörenin aydın kişileri tarafından açılan "Ev Tahsil Ocakları" vasıtasıyla gidermeye çalışmıştır. Bölge halkının her evden 1 manat 30 gepik toplayarak yaptırdığı okul 14 erkek öğrenciyle eğitim öğretime başlar⁷. Okulda Rusça, Türkçe, Din, Hüsnühat ve Matematik dersleri okutulur. Neriman NERİMANOV gibi ünlü şahsiyetlerin de görev yaptığı okul, bazen öğrenci azlığından, bazen öğretmen yokluğundan bazen de Ermeni-Gürcü savaşı gibi ülkenin içinde bulunduğu birtakım olumsuz şartlardan dolayı öğretime ara vermek zorunda kalır. 1919 yılından sonra kız öğrencilerin de okuma imkânı bulunduğu okulun adı 1925 yılında "Nerimaniyye" olarak değiştirilir. 1933 yılında "yedı yıllık mektep"e çevrilen okula, 1945 yılında "sekiz yıllık", 1966 yılında ise "orta mektep" statüsü verilir.

2002 yılı itibarıyla Marneuli Rayonu'nun Gızılhacılı bölgesindeki Neriman Nerimanov Orta Mektebi'nde 715, İsmayıl Mursagulav Natamam Orta Mektebi'nde ise 209 öğrenci eğitim öğretime devam etmektedir.

Gızılhacılı'dan sonra ikinci okul, 1886 yılında Gürcistan'ın Gahet bölgesinin Telav Rayonu'na bağlı Garacala köyünde açılır. Bu okulun çağdaşı olan diğer okullardan farklı olarak dikkat çeken yönlerinden birisi öğrencilerinin önemli bir kısmının kız olmasıdır. Aynı dönemde okuma yazma ve dinî bilgilerin verildiği "Mescit Mektepleri"nin de faaliyeti devam eder. Okul 1934 yılında Natamam Orta Mektebe çevrilir. 2002 yılı itibarıyla 35 dershanesi olan ve 60 öğretmenin görev yaptığı okulda 1200 öğrenci öğrenim görmektedir.

Bölgede halkın kendi gayretleriyle yaptığı okullardan biri de 1900 yılında 60 öğrenci ile öğretime başlayan Sarvan Mektebi'dir. Her geçen yıl öğrencileri artan Sarvan Mektebi, 1935 yılında "Orta Mektep" statüsü alır.

⁷ bk. PAŞAYEV, Emrulla, Yüz Yaşlı Mekteb, Sovet Gürcistanı Gazetesi, Tiflis, 1977, No: 99; PAŞAYEV, Emrulla, Neriman Nerimanov ve Gızılhacılı Mektebi, Azerbaycan Mektebi Dergisi, Bakü, 1980, No: 4; GOCAYEVA-MEMMEDOVA, Gülnare, Gürcistan Azerbaycanlılarının Tehsili Tarihi, Tiflis, 2002, s. 28-45.

Marneuli sınırları içinde yer alan Sarvan'da 2002 yılı itibarıyla 1 Sayılı Azerbaycan Orta Mektebi'nde 269, 3 Sayılı Azerbaycan Orta Metebi'nde 565, Şehir Orta İnternat-Mektebi'nde 650, Azerbaycan Natamam Orta Mektebi'nde 234, 4 Sayılı Orta Mektebin Azerbaycan Şubesi'nde 92 öğrenci öğrenim görmektedir.

Bölgede sakinlerinin eğitim seviyeleri açısından dikkat çeken köylerden biri de Arıhlı köyüdür. 1901 yılında açılan Arıhlı Mektebi de yöre halkının aralarında para toplayarak yaptırdığı okullardan biridir. 12 öğrencisiyle öğretime başlayan Arıhlı Mektebi, 1934-1938 yılları arasında "Natamam Orta Mektep"; 1939 yılından sonra ise "Umum Tahsil Mektebi" olarak eğitim öğretim hayatını sürdürür⁸. Okula kuruluşunun 100. yılı olan 2001 yılında Hüseyin Efendiyev (okulun ilk öğretmeni)in adı verilir. 2002 yılı itibarıyla Arıhlı Köyü Hüseyin Efendiyev Orta Mektebi'nin öğrenci sayısı 866'ya ulaşmıştır.

Halkın çabasıyla kurulmuş eski okullardan biri de 1903 yılında 7 öğrenciyle öğretime başlayan Sadahlı Mektebi'dir. 2002 yılı itibarıyla Marneuli Rayonu'nun Sadahlı köyündeki Yusif Haydarov 1 Sayılı Orta Mektep'te 708, 2 Sayılı Orta Mektep'te ise 843 öğrenci öğretime devam etmektedir.

2002 yılı itibarıyla Gürcistan Türkleri'nin 164 okulu bulunmaktadır. Bu okullardan 72'si I.- XI. sınıflar için eğitim öğretim veren "ortaokul" statüsünde, 55'i temel eğitimin verildiği (I.- IX. sınıflar arasına eğitim öğretim veren) Natamam Orta statüsünde, 7'si I-VI sınıflar arasına eğitim öğretim için Elementar statüsünde, 30'u I.- IX. sınıflar arasına eğitim öğretim veren "İbtidai Mektep" statüsündedir.

2003 yılı itibarıyla 38489 öğrencinin öğrenim gördüğü bu okullarda 4010 da öğretmen görev yapmaktadır.

Gürcistan Türkleri'nin yüksek öğretimi söz konusu olduğunda akla önce 1939 yılında mevcut Sovyetler Birliği yönetimi tarafından Tiflis'te açılan Azeri-Ermeni Muallimler Enstitüsü gelir. Konuyla ilgili olarak Dr. Semra ALYILMAZ, Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar (Hayatı-Sanatı-Şiirleri) adlı eserinde şu bilgilere yer vermektedir: *Bu enstitü, 1941 yılında, (daha sonraları adı Pedagoji Enstitüsü olarak değiştirilen) A. S. PUŞKİN adına Tiflis Devlet Muallimler Enstitüsü'ne bağlanır. Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı⁹ da bu tarihte açılır.*

1953 yılının Eylül ayında Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü hâline getirilir. Başkanlığını bu dönemlerde

⁸ bk. GOCAYEVA-MEMMEDOVA, Gülnare, Gürcistan Azerbaycanlılarının Tehsili Tarihi, Tiflis, 2002, s. 76.

⁹ Anabilim dalının adı her ne kadar Azerbaycan Dili ve Edebiyatı olarak konulmuşsa da burada Türk Dili ve Edebiyatı'nın bütün alanlarını kapsayan çalışmalar yapılmış; öğrenciler ve bilim adamları yetiştirilmiştir. Bölümün adının Türk Dili ve Edebiyatı şeklinde konulmamasının temelinde ise, Sovyetler Birliği yönetiminin "Türk" kelimesinden duymuş olduğu rahatsızlık yatmaktadır.

bir Ermeni'nin yaptığı bölümde Doç. Dr. R. RESULU, Doç. Dr. A. İSKENDEROV, Doç. Dr. E. ELİBEYZADE, Öğr. Gör. E. MÜRSEGULOV, Öğr. Gör. Z. EFENDİYEY... görev yapar.

Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanlığı'na 1979 yılında Yahudi asıllı A. MİŞİYEY getirilir. Bu tarihten yaklaşık on yıl sonra ise, Prof. Dr. Valeh HACILAR (HACILAR), Enstitü Yüksek Kurulu tarafından "Bölüm Başkanı" olarak seçilir.

Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü, Valeh HACILAR'la birlikte tarihinin en verimli dönemini yaşar. Zira onun başkanlığı süresinde kongre, sempozyum ve toplantılara katılımlar artar; her biri sahanın başvuru kaynağı niteliğindeki bilimsel eserler vücuda getirilir; öğrenciler ve bilim adamları yetiştirilir. Bölüm öğretim elemanlarının yurt içi ve yurt dışındaki bilim adamlarıyla ve ilgili kurum ve kuruluşlarla irtibatı sağlanır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan yeni cumhuriyetlerden biri olan Gürcistan Cumhuriyeti'nin eğitim öğretim programlarının hazırlanmasında, iyileştirilmesinde ve geliştirilmesinde de başta bölüm başkanı Valeh HACILAR olmak üzere Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim elemanlarının büyük katkıları olur. Ders kitaplarının, çok dilli sözlüklerin, eğitim öğretimle ilgili çeşitli broşürlerin, konuşma kılavuzlarının hazırlanması, ilk, orta ve yüksek öğretim kurumlarında uygulanacak sınavlar için testlerin düzenlenmesi... bölümün başlıca hizmetleri arasında yer almaktadır.

Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün 60. Kuruluş Yıl Dönümü, 2001 yılında devlet seviyesinde büyük törenlerle kutlanır.

Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde bugün Gürcistan Edebiyat Akademisi aslı üyesi Prof. Dr. Valeh HACILAR başkanlığında şu öğretim elemanları görev yapmaktadır: Doç. Dr. NURİYEY, Doç. Dr. Telman GULİYEY, Doç. Dr. Ali MUSAYEY, Doç. Dr. Eleddin HEKİMOV, Öğr. Gör. Gülnare GOCEYEVA, Lale RÜSTEMOVA, Nazire İSKENDEROVA, Şüreddin MEMMEDOV ve Ruhsare EMİRASLANOVA.

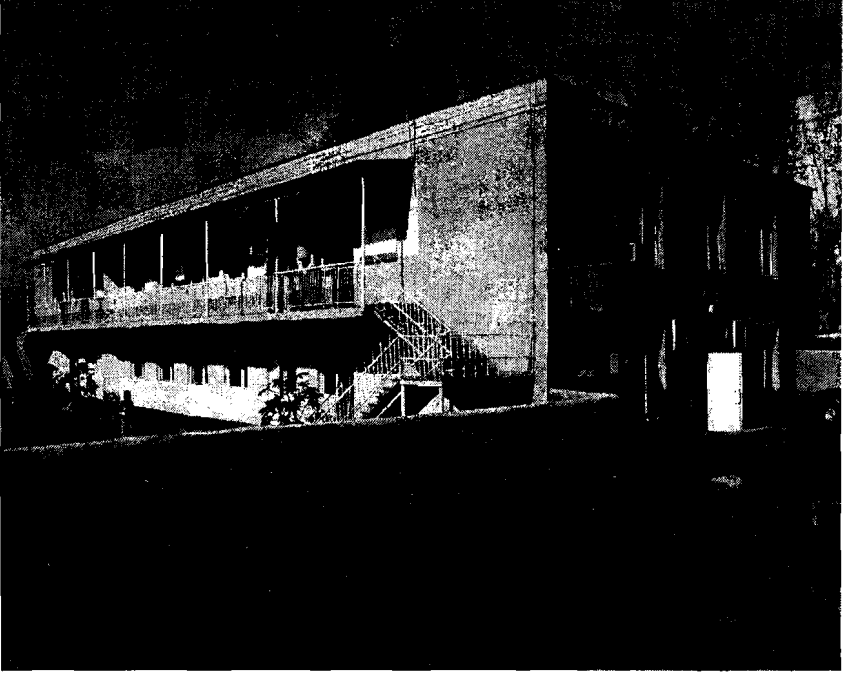
Gürcistan Pedagoji Üniversitesi
Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanları
(Fotoğraf: Dr. Murat YAKAR)

Kuruluşundan bugüne kadar çatısı altında: Z. HELİLOV, E. SUBATZADE, E. DEMİRCİZADE, A. GURBANOV, Z. BUDAGOVA, E. ŞERİF, E. ABDULLAYEV, E. GARABAĞLI, Ş. GURBANOV, M. PENAHİ, B. SEYİDOĞLU, E. KONUKÇU, C. ALYILMAZ... vd. tanınmış alimlerin, akademisyenlerin görev yaptığı, dersler ve konferanslar verdiği Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün faaliyetleri, yalnız Gürcistan ve Azerbaycan Cumhuriyetleri'ni değil; bütün Türk dünyasını kapsamaktadır¹⁰.

Tiflis'te Türklerle ilgili başka bir bölüm ise 1998 yılında açılan S.-S. Orbeliani Adına Tiflis Devlet Pedagoji Üniversitesi - Türk-Gürcü Filolojisi Bölümü'dür. 2003-2004 eğitim öğretim yılı itibarıyla 5 öğretim elemanına sahip olan bölümde, 50 öğrenci öğrenim görmektedir.

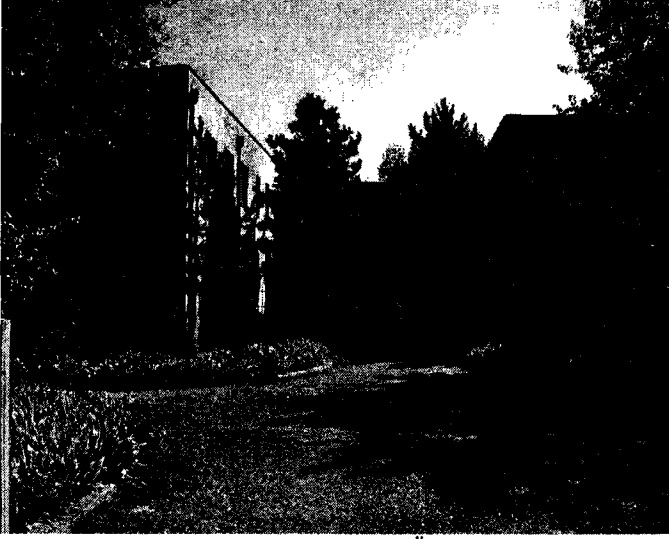
Gürcistan Pedagoji Üniversitesi'nin 1998 yılında Borçalı'da "Gürcistan Respublikası Tehsil Hazırlıy Sulhan – Saba Orbeliani Adına Tiflis Devlet Pedagoji Üniversitesi Marneuli Filiali" adlı bir de şubesi açılmıştır. Rektörlüğünü Prof. Dr. Nevruz BAYRAMOV'un yürüttüğü üniversitede Azeri Dili ve Edebiyatı, Gürcü Dili ve Edebiyatı, Tarih, Hukuk, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Biyoloji ve Kimya, Fizik ve Matematik, Coğrafya ve Biyoloji, Bilgisayar, İbtidai Sınıf Pedagojisi ve Metodikası (Sınıf Öğretmenliği). Bölümleri bulunmaktadır. 2003 yılı itibarıyla 35 öğretim elemanı olan üniversitede 484 öğrenci öğrenim görmektedir.

¹⁰ ALYILMAZ, Semra, Borçalılı Bilim Adanı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar (Hayatı-Sanatı-Şiirleri), Ankara, 2003, s. 12-13.

“Gürcistan Respublikası Tehsil Hazırlıyı Sulhan – Saba Orbeliani Adına Tiflis Devlet Pedagoji Üniversitesi Marneuli Filiali”
(Fotoğraf: Dr. Cengiz ALYILMAZ)

Borçalı’daki ikinci Yüksek Öğretim Kurumu da 1993 yılında açılan, Rektörlüğünü Prof. Dr. Boris MİSHVELADZE’nin yaptığı, Rektör Yardımcılığını ise Doç. Dr. Yakup BAYRAMOV’un yürüttüğü Georgian State Agrarian University Kvemo Kartli Regional Many-Profiled Institute’dir. Bünyesinde İktisat, Hukuk ve Eğitim Fakültelerini de barındıran Enstitü’nün 2003 -2004 eğitim öğretim yılı itibarıyla 150 öğretim elemanı, 3000 de öğrencisi bulunmaktadır.

Georgian State Agrarian University
Kvemo Kartli Regional Many-Profiled Institute
(Fotoğraf: Dr. Osman MERT)

Borçalı'daki üçüncü yüksek öğretim kurumu ise 1994 yılında açılan Gürcistan Devlet Teknik Üniversitesi Marneuli Filiali'dir. Neft Gaz Mühendisliği, Ekonomi, Hukuk ve Otomobil Nakliyatı Bölümleri'nin bulunduğu üniversitenin 2003-2004 eğitim öğretim yılı itibarıyla 120 öğretim elemanı, 2500 öğrencisi bulunmaktadır.

Gürcistan'daki Türk okullarıyla ilgili bazı bilgileri aşağıda tablolar hâlinde vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz:

Gürcistan'daki Türk (Karapapak) Okullarının 2002 Yılı İtibarıyla Buldukları Yerler, Açılış Yılları, Adları ve Öğrenci Sayıları¹¹:

Okulun Bulunduğu Yer	kul ayısı	Okullar	Okulun Açılış Yılı	Okulun Öğrenci Sayısı (2002)
Tiflis	1	73 Sayılı Orta Mektep	1847	159
	2	64 Sayılı Orta (Bölme) Orta Mektep	1956	165
Rustavi	1	7 Sayılı İbtidai (Bölme) Mektep		349
	2	12 Sayılı Orta (Bölme) Mektep	1958	203
	1	Gızılhacılı Orta Mektebi	1877	715
	2	Gızılhacılı Natamam Orta Mektebi	1877	209

¹¹ Konuyla ilgili bilgileri Borçalı Azerbaycanlı Ziyatlılar Birliği arşivinden alınmıştır.

Marneuli Rayonu	3	Marneuli Şehir 1 Sayılı Orta Mektebi	1900	269
	4	Marneuli Şehir 3 Sayılı Orta Mektebi	1953	565
	5	Marneuli Şehir 4 Sayılı Orta (Bölme) Mektebi	1992	92
	6	Marneuli Şehir İnternat Orta Mektebi	1959	650
	7	Marneuli Şehir Natamam Orta Mektebi	1933	234
	8	Sadahlı 1 Sayılı Orta Mektebi	1903	708
	9	Sadahlı 2 Sayılı Orta Mektebi	1968	843
	10	Alget 1 Sayılı Orta Mektebi	1910	472
	11	Alget 2 Sayılı Orta Mektebi		365
	12	Alget Litseyi Mektebi	1995	162
	13	Tezekend Orta Mektebi	1924	412
	14	Tezekend Natamam Orta Mektebi		96
	15	Tezekend İbtidai Mektebi		12
	16	Ezizkend Orta Mektebi	1924	409
	17	Sabirkend Orta Mektebi	1927	366
	18	Sabirkend Natamam Orta Mektebi		148
	19	Hacıisakend Natamam Orta Mektebi		109
	20	Gaçagan 1 Sayılı Orta Mektebi	1919	484
	21	Gaçagan 2 Sayılı Orta Mektebi		338
	22	Aşağı-Saral Orta Mektebi	1919	255
	23	Yuharı-Saral Orta Mektebi	1935	212
	24	Kürtler Orta Mektebi	1920	277
	25	Baydar Orta Mektebi	1921	169
	26	Demye-Görrarlı Orta Mektebi	1923	289
	27	Birinci-Kosalı Orta Mektebi	1921	347
	28	Kepenekçi Orta Mektebi	1921	258
	29	Keşeli Orta Mektebi	1926	589
	30	Candar Orta Mektebi	1922	226
	31	Böyük-Muğanlı Orta Mektebi	1922	268
	32	Ağammemedli Orta Mektebi	1934	599
	33	Gırılı Orta Mektebi	1923	203
	34	Tekeli Orta Mektebi	1924	361
	35	Hocornu Orta Mektebi	1940	37
	36	İmezli Orta Mektebi	1924	205
	37	Gasımlı Orta Mektebi	1924	461
	38	Lecbeddin Orta Mektebi	1921	220
	39	Araplı Orta Mektebi	1920	239
	40	Daştepe Orta Mektebi		202
	41	Mollaoğlu Orta Mektebi	1936	256
	42	Kirec-Muğanlı Orta Mektebi	1923	238
	43	Baytalı Natamam Orta Mektebi		78

-244-O. Mert: Gürcistan (Borçalı) Karakalpaklarının/Terekemelerinin Eğitim Tarihine Dair

44	Hallavar Natamam Orta Mektebi	1924	34
45	Ağgula Natamam Orta Mektebi		21
46	Ahılı-Mahmudlu Natamam Orta Mektebi	1930	157
47	Mamay Natamam Orta Mektebi		114
48	Aşağı-Gullar Natamam Orta Mektebi		105
49	Guşçu Natamam Orta Mektebi	1930	88
50	Ahılı-Leleli Natamam Orta Mektebi	1936	205
51	Sopi Natamam Orta Mektebi		95
52	Huldere Natamam Orta Mektebi		199
53	Beyterefçi Natamam Orta Mektebi		65
54	Böyük-Beyler Natamam Orta Mektebi		105
55	İmir Natamam Orta Mektebi	1935	207
56	Ulaşlı Natamam Orta Mektebi	1925	145
57	İkinci-Kosalı Natamam Orta Mektebi	1923	236
58	Hancıgızlı Natamam Orta Mektebi	1938	78
59	Ambarovka İbtidai Mektebi		46
60	Hutor-Lecbeddin İbtidai Mektebi	1936	16
61	Seyid-Hocalı İbtidai Mektebi		39
1	Arihlı Orta Mektebi	1901	866
2	Kvemo-Bolnisi Orta Mektebi	1917	432
3	Kvemo-Bolnisi Natamam Orta Mektebi		373
4	Darvaz Orta Mektebi	1919	316
5	Saraçlı Orta Mektebi	1919	418
6	İmirhesen Orta Mektebi	1921	268
7	Fahralı Orta Mektebi	1919	690
8	Fahralı 1 Sayılı Natamam Orta Mektebi	1931	350
9	Fahralı 2 Sayılı Natamam Orta Mektebi		179
10	Kolagir Orta Mektebi	1921	377
11	Kazret Orta (Bölme) Mektebi	1983	98
12	Zol-Güvec Orta Mektebi	1923	340
13	Goçulu Orta Mektebi	1921	274
14	Aşağı-Goşakilse Orta Mektebi	1924	229
15	Abdallı Orta Mektebi	1927	141
16	Daşdıoğullar Orta Mektebi	1924	220

Bolnisi Rayonu	17	Yuharı-Gülever Natamam Orta Mektebi	1930	93	
	18	Yuharı-Goşakilse Natamam Orta Mektebi	1932	144	
	19	İnceoğlu Natamam Orta Mektebi	1927	75	
	20	Sarallar Natamam Orta Mektebi	1930	71	
	21	Bala-Muğanlı Natamam Orta Mektebi	1921	192	
	22	Musapirian Natamam Orta Mektebi	1931	78	
	23	Demirli Natamam Orta Mektebi	1932	74	
	24	Hesenhocalı Natamam Orta Mektebi	1921	104	
	25	Muşevan Natamam Orta Mektebi	1931	170	
	26	Akaurt Natamam Orta Mektebi	1922	137	
	27	Beyteker Natamam Orta Mektebi	1937	51	
	28	Ceferli Elementar Mektebi	1924	46	
	29	Aşağı-Gülever Elementar Mektebi		37	
	30	Ağalar İbtidai Mektebi		12	
	31	Sarımedli İbtidai Mektebi		32	
	32	Mıgırlı İbtidai Mektebi	1932	35	
	33	Garadaşlı İbtidai Mektebi	1932	16	
	34	Esmeler İbtidai Mektebi		11	
	35	Şemşöyü İbtidai Mektebi	1932	16	
	36	Talıblı İbtidai Mektebi		32	
	37	Poladauri İbtidai Mektebi	1928	18	
	38	Arakel İbtidai Mektebi		22	
	39	Molla-Ehmedli İbtidai Mektebi	1933	14	
	40	Seneb İbtidai Mektebi	1937	5	
		1	Lök-Candar İbtidai Mektebi	1917	12
		2	Gızılkilse Orta Mektebi	1920	81
		3	Hamamlı Orta Mektebi	1922	249
		4	Yuharı-Oruzman Orta Mektebi	1922	161
		5	Yırğançay Orta Mektebi	1923	358
		6	Yagublu Orta Mektebi	1921	128
		7	Dunus Natamam Orta Mektebi		84
		8	Bezekli Natamam Orta Mektebi		113
		9	Geyliyen Natamam Orta Mektebi		61
		10	Gamışlı Natamam Orta Mektebi	1921	55
		11	Kirovis Natamam Orta Mektebi		79
		12	Pantiani (Armutlu) Natamam Orta Mektebi	1926	73
		13	Aşağı-Oruzman Natamam Orta Mektebi	1928	99

-246-O. Mert: Gürcistan (Borçalı) Karakalpaklarının/Terekemelerinin Eğitim Tarihine Dair

Dmanisi Rayonu	14	Gızılhacılı Natamam Orta Mektebi	1930	53
	15	Dağ- Arıhlı Natamam Orta Mektebi	1926	97
	16	Yuharı-Garabulag Natamam Orta Mektebi	1921	150
	17	Gemerli Natamam Orta Mektebi	1922	109
	18	Seferli Natamam Orta Mektebi	1927	119
	19	Bahcalar İbtidai Mektebi	1926	7
	20	Gödekdag İbtidai Mektebi		20
	21	Deller İbtidai Mektebi	1923	15
	22	Memişler İbtidai Mektebi		10
	23	Memişli İbtidai Mektebi	1923	33
	24	Ormeşen İbtidai Mektebi	1929	10
	25	Saca İbtidai Mektebi		8
	26	Hüseynkend İbtidai Mektebi		13
	27	Aşağı-Garabulag İbtidai Mektebi	1924	16
28	Şahmarlı İbtidai Mektebi	1929	14	
29	Şindiler İbtidai Mektebi	1928	18	
Zalga Rayonu	1	Tecis Natamam Orta Mektebi	1912	45
	2	Ercivan-Sarvan Natamam Orta Mektebi	1920	103
	3	Gödekler İbtidai Mektebi	1924	8
Tetrisğaro Rayonu	1	Koşalar Natamam Orta Mektebi	1925	170
	2	Şihh Elementar Mektebi		20
Gardabani Rayonu	1	Muğanlı Orta Mektebi	1913	531
	2	Kosalı Orta Mektebi	1918	1114
	3	Gardabani Şeher 3 Sayılı Orta Mektebi	1919	941
	4	Gardabani Şeher 6 Sayılı Natamam Orta Mektebi		146
	5	Ağtehle Orta Mektebi	1919	296
	6	Vahtangis Orta Mektebi		344
	7	Kalinin Orta Mektebi	1933	326
	8	Nezerli Orta Mektebi	1962	693
	9	Ponicala Orta Mektebi	1920	485
	10	Garacalar Orta Mektebi	1920	652
	11	Candar Orta Mektebi	1922	313
	12	Tezekend Natamam Orta Mektebi	1948	154
	13	Aşağı-Kepanekçi Natamam Orta Mektebi	1938	111
	14	Birlik Elementar Mektebi	1938	53
	15	Garatehle Elementar Mektebi		144
Sagareco Rayonu	1	Yor-Muğanlı Orta Mektebi	1920	819
	2	Düzeyrem Orta Mektebi	1921	409
	3	Lembeli Orta Mektebi		757
	4	Muğanlı Natamam Orta Mektebi	1924	196
	5	Gazlar İbtidai Mektebi		68

Lagodeh Rayonu	1	Gabal Orta Mektebi	1924	244
	2	Gabal Elementar Mektebi		294
	3	Gencele Orta Mektebi		376
	4	Uzuntala Natamam Orta Mektebi		275
	5	Garacala Elementar Mektebi		222
Telavi Rayonu	1	Garacala Orta Mektebi	1886	1200

2003 Yılı İtibarıyla Gürcistan'da Rayonlara (Bölgelere) Göre Türk (Karapapak) Okullarıyla İlgili Genel İstatistikî Bilgiler

Okulun Bulunduğu Yer	Okul Sayısı	Okulun Türü				Öğrenci Sayısı
		Orta	Natamam Orta	Elementar	İbtidai	
Tiflis	2	2	-	-	-	327
Rustavi	2	1	-	-	1	584
Marneuli	60	35	21	-	4	14858
Bolnisi	40	13	14	2	11	7899
Dmanisi	29	5	12	-	12	2398
Gardabani	15	10	3	2	-	7182
Zalga	3	-	2	-	1	165
Tetricgâro	2	-	1	1	-	98
Sagareco (Garaçöp)	5	3	1	-	1	2326
Lagodehi	5	2	1	2	-	1617
Telavi	1	1	-	-	-	1035
TOPLAM	164	72	55	7	30	38489

2003-2004 Eğitim Öğretim Yılında Gürcistan'daki Türk (Karapapak) Okullarında Sınıflara Göre Öğrenci Sayısı:

Okulların Bulunduğu Yerler	Sınıflar ve Öğrenci Sayıları										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Tiflis	21	22	21	22	30	25	33	32	43	33	45
Rustavi	32	51	32	51	55	65	55	52	64	61	66
Marneuli	1387	1431	1358	1490	1485	1719	1671	1570	1292	779	676
Bolnisi	844	825	875	925	760	800	715	655	700	455	345
Dmanisi	300	279	223	251	245	247	235	240	216	80	82
Gardabani	668	647	653	685	623	755	763	725	733	490	440
Zalga	22	21	15	14	17	19	18	17	22	-	-
Tetricgâro	18	20	20	17	17	15	11	19	6	-	-
Sagareco (Garaçöp)	314	343	322	272	271	248	176	133	113	44	51
Lagodehi	200	200	200	200	200	150	200	100	100	30	30

-248-Q. Mərt: Gürcistan (Borçalı) Karakalpaqlarının/Terekemelerinin Eğitim Tarihine Dair

Telavi	37	42	37	42	106	124	159	157	134	104	93
TOPLAM	3844	3881	3756	3969	3809	4167	4036	3700	3423	2076	1828

Gürcistanda 2003-2004 Eğitim Öğretim Yılında Türk (Karapapak) Okullarında (Sınıflara Göre) Okutulan Dersler:

Sınıf	Ders Sayısı	Okutulan Dersler
I. Sınıf	1	Elifba (Alfabe)
	2	Ohu (Okuma)
	3	Riyaziyyat (Matematik)
II. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Ohu (Okuma)
	3	Riyaziyyat (Matematik)
III. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Ohu (Okuma)
	3	Riyaziyyat (Matematik)
IV. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Ohu (Okuma)
	3	Riyaziyyat (Matematik)
V. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Edebiyat
	3	Riyaziyyat (Matematik)
	4	Rus Dili
	5	İngiliz Dili
	6	Alman Dili
VI. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Edebiyat
	3	Riyaziyyat (Matematik)
	4	Rus Dili
	5	Botanik
	6	İngiliz Dili
	7	Alman Dili
VII. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Edebiyat
	3	Riyaziyyat (Matematik)
	4	Fizik
	5	Rus Dili
	6	Zooloji
	7	İngiliz Dili
	8	Alman Dili
VIII. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Edebiyat
	3	Riyaziyyat (Matematik)
	4	Fizik
	5	Kimya

	6	Zooloji
	7	Rus Dili
	8	İngiliz Dili
	9	Alman Dili
IX. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Edebiyat
	3	Cebir
	4	Hendese (Geometri)
	5	Fizik
	6	Kimya
	7	Biyoloji
	8	Rus Dili
	9	İngiliz Dili
	10	Alman Dili
X. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Edebiyat
	3	Cebir
	4	Hendese (Geometri)
	5	Fizik
	6	Kimya
	7	Biyoloji
	8	Rus Dili
	9	İngiliz Dili
	10	Alman Dili
XI. Sınıf	1	Azerbaycan Türkçesi
	2	Edebiyat
	3	Cebir
	4	Hendese (Geometri)
	5	Fizik
	6	Kimya
	7	Biyoloji
	9	İngiliz Dili
	10	Alman Dili

BİBLİYOGRAFYA

- ADIGÖZELLİ, İlyas, *Başkeçid*, Bakü, 2000.
- ADIGÖZELLİ, İlyas, *Elim-Obam Sadahlı*, Bakü, 2000.
- ALYILMAZ, Cengiz, Borçalılı Şair Vilayet Rüstemzade, *Kardaş Edebiyatlar Dergisi*, S. 41, Ekim Kasım Aralık 1997, İzmir, 1997, s. 8-11.
- ALYILMAZ, Semra, Borçalı (Gürcistan) Karapapaklarının/Terekemelerinin Tarihine Dair, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 8, S. 43, Ankara, 2002, s. 288-291.
- ALYILMAZ, Semra, *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimi, Şair Valeh Hacılar (Hayatı-Sanatı-Şiirleri)*, Ankara, 2003.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Kavimleri*, İstanbul, 1998, 69-70.
- ÇOBANLI, M., *Ağır Elli Borçalı Dedem Gorgud Keçen Yerd Bu Yerler*, Erzurum, 1996, Yayına Hazırlayan: Dr. Cengiz ALYILMAZ.
- EHMEDOV, H. M., *XIX. Esr Azerbaycan Mektebi*, Bakü, 1985.
- EHMEDOV, T. E., *Neriman Nerimanov*, Bakü, 1982.
- EHMEDOV, Valeh, *Keşeli ve Onun Şecereleeri*, Bakü, 2002.
- ENVERLİ, Nesimi, *Borçalıda Yurd Yeri – İmirhesen*, Bakü, 1999.
- ERCİLASUN, Ahmet B., *Kars İli Ağızları*, Ankara, 1983.
- GARACALI, İrade, *Bir Dön Geri, Yurduna Bah*, Bakü, 2000.
- Garayazı Mektebinin 80 İlliye Münasebetile*, Hazırlayan: Firdovsi İSGENDEROV, Bakü, 2001.
- GOCAYEVA-MEMMEDOVA, Gülnare, *Gürcistan Azerbaycanlılarının Tehsili Tarihi*, Tiflis, 2002.
- GÖKBEL, Ahmet, *Kıpçak Türkleri*, İstanbul, 2000.
- HACILAR, Valeh, *Borçalı Mehralı Bey Tarihi Hegigetlerde*, Tiflis, 2001.
- HACIYEV, Fahri, *Garapapag Soyumuz, Diyar Gezeti*, No: 2, Tiflis, 1998, s. 2.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Dede Korkut Oğuznâmeleri Işığında Karapapaklar, Borçalı-Kazak Uruğu'nun Kür-Aras Boylarındaki 1800 yılına Bir Bakış –Tarih, Etnoloji ve Dil Araştırmaları*, Erzurum, 1972.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Kars Tarihi*, İstanbul, 1953.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara, 1976.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, Ankara, 1992.
- MELİKİŞVİLİ, G. A., *K İstorii Drevney Gruzii*, Tiflis, 1959.
- MEMMEDLİ, H. M., *Görüm Fehralının Biri Olsun Beş*, Bakü, 2002.
- MEMMEDLİ, Mahal, *Borçalı Mahalı ve Gaçağan Kendi*, Bakü, 2001.
- MEMMEDLİ, Şureddin, *Alın Yazımız*, Tiflis, 1997.
- MEMMEDLİ, Şureddin, *Parçalanmış Borçalı*, Bakü, 1991.
- NEMANZADE, Ömer Faik, *Seçilmiş Eserleri*, Bakü, 1992.
- ÖMERLİ, Vahid, *Garayazı*, Bakü, 2001.
- ÖZDER, Mustafa Adil, *Tarihte Çıldır Atabeğleri ve Torunları*, Erzurum, 1971.
- ÖZKAN, Nevzat, *Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat*
- PAŞAYEV, Emrulla, *Neriman Nerimanov ve Gızılhacılı Mektebi*, Azerbaycan Mektebi Dergisi, Bakü, 1980, No: 4.
- PAŞAYEV, Emrulla, *Yüz Yaşlı Mekteb. Sovet Gürcistanı Gazetesi*, Tiflis, 1977, No: 99.
- PİRMEMMEDOV, Salman, *Tbilisi Azerbaycan Mektebinin 100 İlliye Münasebetile*, Tiflis, 2002.

- SAFRAN, Mustafa, *Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lügâtlara Göre Kuman / Kıpçaklar'da Siyasî, İktisadî, Sosyal ve Kültürel Yaşayış*, Ankara, 1993.
- SARVAN, Memmed, *Borçalı Alimleri*, Bakü, 2001.
- SARVAN, Memmed, *Ulu Borçalı*, Bakü, 1998.
- YENİARAS, Orhan, *Karapapak ve Terekemelerin Siyasî ve Kültürel Tarihine Giriş*, İstanbul, 1994.
- ZEYREK, Yunus, *Gürcistan Acaristan ve Türkiye*, Trabzon, 1999.

ABSTRACT

This paper entitled “The Education History of Karapapaks/Terekemes in Georgia” includes the education foundation from past to todays of Karapapak Turks having a population of 550.000 and living in Georgia todays, the numbers of schools, students and teachers in 2002, and information about the lessons in these schools.